

DERAIERI FRAZEOLOGICE ÎN TEXTELE DRAMATICE ALE AUTORILOR BASARABENI

Ina DRIGA

Universitatea de Stat din Moldova

Adevărata bogăție a unei limbi se manifestă în mare parte prin intermediul frazeologismelor sale. Frazeologismele reprezintă o parte componentă a oricărei lucrări artistice, cu atât mai mult a uneia dramatice. În lingvistica română, în mod special în textele dramatice, există tendința de a altera forma standard a frazeologismelor, intențiile fiind diferite: fie pentru a produce umor, ironie, sarcasm etc., fie pentru a transmite informații incomode sau negative într-un mod indirect. Deraierile frazeologice reprezintă un fenomen realizat conștient de vorbitor, cu impact la nivel semantic și chiar la nivel pragmatic. În articolul de față vom încerca să urmărim consecințele semantice și discursive pe care le antrenează prezența în textul dramatic basarabean a frazeologismelor deviate din punct de vedere semiotico-pragmatic. Cele mai des exploatate mecanisme ale deconstrucției frazeologismelor sunt substituția și expansiunea frazeologică.

Cuvinte-cheie: *farzeologisme, text dramatic, extensiune, semantic, pragmatic.*

PHRASEOLOGICAL DERAILMENTS IN DRAMATIC TEXTS OF BESSARABIAN AUTHORS

The true wealth of a language is manifested largely through its phraseologies. Phraseologies are a perfect component of any artistic work, but mostly dramatic one. In Romanian linguistic, especially in dramatic texts, there is a tendency to alter the standard form of phraseologies, intentions being different: either to make humor, irony, sarcasm, etc., or to transmit referential uncomfortable or negative information in an indirect way. Phraseological derailment is a phenomenon made aware of the transmitter, impact, at least, semantic and pragmatic level. In our research, we will follow semantic and discursive consequences, entailed presence in Bessarabia dramatic text, and not only to Phraseologies deviant in terms semiotic-pragmatic, focusing on processes altered by substitution and expansion phraseological.

Keywords: *phraseologies, dramatical text, expansion, semantic, pragmatic.*

Introducere

Frazeologismul este „acea îmbinare osificată de cuvinte (mai rar propoziții) care se repetă în limba dată într-o construcție fixă, gata făcută, cu o valoare semantică specială, acceptată limbii respective” [5, p.119].

Termenul „frazeologie” are la bază cuvintele grecești *phrasis* „expresie, vorbire” și *logos* „cuvânt, noțiune” și dispune, ca și alte domenii în curs de constituire, de mai multe valori semantice. Având o istorie atât de îndelungată și un tezaur atât de vast, frazeologia constituie, fără îndoială, o ramură independentă a lingvisticii cu un obiect concret de cercetare și cu un statut bine determinat [4, p.206].

Frazeologismele constituie rezultatul istoric al creativității lingvistice. Fiind recunoscute drept construcții de-a gata, cu un sens adesea netransparent, care inițial a trebuit învățat, asemenea sensului oricăror cuvinte necunoscute, vorbitorul nu le creează cu ocazia enunțării mesajului, ci le extrage din lexiconul său mental, simțind autonomia lexico-gramaticală a construcției.

Vocabularul și gramatica par să fie, la prima vedere, elementele suficiente pe care un vorbitor ar fi bine să le stăpânească pentru a se putea exprima în limba sa maternă sau într-o altă limbă. Totuși, fiecare vorbitor, atunci când utilizează o limbă, nu poate să creeze spontan și în mod independent absolut toate combinațiile de cuvinte posibile pornind doar de la ceea ce știe despre vocabular și gramatică, ci mai degrabă se raportează la combinațiile posibile oferite de uz, al căror model încearcă a-l urma. Frazeologia este domeniul limbii care grupează asemenea unități funcționale.

Cel care știe româna înțelege ce înseamnă: *a-i lăsa gura apă, a se face mort în păpușoi, a avea pe cineva la mână, a-și aprinde paie în cap, a spăla putina, a-și lua lumea-n cap, a-și lua inima-n dinți, cu sufletul la gură, apă chioară, a-i lipsi o doagă, a-i sări țandra, a-și găsi beleaua, a face cu ou și cu oțet, a trage un pui de somn, a trăi cu capul în nori, a se face luntre și punte etc.*

Frazeologia, în sensul care ne interesează, și anume: ca „disciplină care studiază totalitatea frazeologismelor dintr-o limbă”, poate contribui, mai mult decât alte ramuri ale lingvisticii, la evidențierea bogăției lexicale a limbii române, la individualizarea unor stiluri funcționale, la soluționarea unor probleme de etimologie și derivare semantică etc. Această știință continuă să constituie obiectul unor ample și, de cele mai multe ori,

contradictorii discuții, deoarece subiectul luat în dezbatere implică încă diverse aspecte pentru investigație, numeroase probleme, legate de esența frazeologismelor, necesitând, din punct de vedere lingvistic, multe precizări. Or, „frazologia este o „mină” în toată puterea cuvântului, la a cărei explorare temeinică, sistematică, exhaustivă nimeni nu s-a gândit, prea serios, în lingvistica românească”, afirmă Th.Hristea [6, p.11].

Are perfectă dreptate prof. Th.Hristea când spune că a neglija, în continuare, frazeologia ori numai a o subestima înseamnă a uita, în primul rând, că adevărata bogăție a unei limbi se manifestă, în mare măsură, prin frazeologismele ei. Se poate chiar afirma că, după tezaurul lexical propriu-zis, cel frazeologic ne permite mai mult ca orice să clasăm o limbă prin idiomurile sărace, bogate sau foarte bogate [6, p.134].

În articolul de față am pornit de la constatarea experiențială că în româna actuală, în variantele ei de limbă vorbită, dar și scrisă, există tendința de a altera forma standard a frazeologismului, intențiile fiind diferite: fie de a transmite o anumită informație incomodă sau negativă într-un mod indirect, de a contribui la referențialitatea textului, fie de a produce ironie, umor, sarcasm, jocul de limbaj spiritual.

Deraierile frazeologice reprezintă un fenomen realizat conștient de vorbitor, cu impact la nivel semantic și chiar la nivel pragmatic. Mai mult, frazeologismele pot conține jocuri de cuvinte, dar prezența calamburului nu este întotdeauna obligatorie pentru o deraiere frazeologică. A analiza un frazeologism deconstruit ca un joc de cuvinte înseamnă a-l aborda dintr-o perspectivă semantică și dintr-una stilistică, valorizantă.

În ultimul timp, frazeologismele apar în formă modificată mai frecvent decât în cea originală, în presa scrisă, în limbajul jurnalistic, publicitar, dar și în textele dramatice, și nu numai. Asemenea frazeologisme deraiate mai sunt numite de unii cercetători și *pragmateme*.

În articolul de față vom încerca să urmărim consecințele semantice și discursive pe care le antrenează prezența în textul dramatic basarabean a frazeologismelor deviate din punct de vedere structural. Cele mai des exploatate mecanisme ale deconstrucției frazeologismelor sunt substituția și expansiunea frazeologică. Modificări în structura frazeologismelor sunt produse de fenomenul substituției și al expansiunii.

Substituția se realizează prin înlocuirea unuia sau mai multor elemente lexicale din frazeul original cu condiția ca acesta să poată fi actualizat cu ușurință de interlocutor. Cu alte cuvinte, substituția este controlată de condiția păstrării unui grad de intertextualitate. În urma analizelor efectuate se constată că frazelele deviate au comportamente inferențiale asemănătoare. Nu se poate vorbi despre o identitate a proceselor inferențiale la nivelul acestor utilizări ale limbajului, ci de asemănări.

În forma frazeologică modificată transpare forma frazeologică originală. Devierile frazeologice sunt salvate de la nonsens sau de la o ambiguitate prea mare de intertextualitatea pe care se sprijină.

În cele ce urmează vom supune analizei unele exemple de frazeologisme din textele dramatice ale autorilor basarabeni ce au deraiat structural, adică au suferit anumite modificări la nivel de structură.

Una dintre modalitățile de modificare ad-hoc a unui model frazeologic este introducerea, adăugarea intenționată a unui element nou care face referire mai precisă și mai sugestivă la o anumită situație din viața cotidiană. Expansiunea sau renovarea unității frazeologice respective implică accentuarea unei nuanțe semantice și, eventual, o remotivare *sui-generis* a acesteia.

Renovarea expresiei „țara arde, da baba se piaptână”, suferă anumite modificări și compliniri edificatoare relevante fiind doar în cadrul dialogului, căci aici această expresie modificată reliefează idei și sentimente noi, care vădesc integritatea personajelor.

Caliopi (aparte): *Și sub pământ te vede, cârtița!* (Tare) *Ah, parcă de asta trebuie să ne ardă nouă acum, să ne gâlcevim pentru fleacuri? Arde țara, jupâneaso Veto, arde țara cu așa doamnă! Dacă n-o luăm în mâinile noastre, vai și amar de noi! Ia-te la Stanca ce-o mai piaptână! Oare nu cumva vrea s-o culce cu berbecuțul ei de bărbat?*

Stanca: *M-ați bârfit! Simt eu că pe mine m-ați bârfit!* [3, p.96]

În frazeologie actul digestiv este mai mult decât un proces al fiziologiei umane, el este o modalitate de asumare a lumii și, în aceeași măsură, o formă de afirmare a propriei ființe. Analiza frazeologismelor din limba română, care cuprinde imaginea actului hrănirii, prilejuiește ilustrarea mecanismului de metaforizare a conștiinței lingvistice populare, mecanism care se întemeiază, de cele mai multe ori, pe imagini ale elementelor ce condiționează supraviețuirea. Din acest punct de vedere, omul a fost întotdeauna stăpânit de două mari frici: de frica de a fi mâncat și de a nu avea ce mânca.

Expresia *a-l înghiți pământul a) a muri, b) a dispărea fără urmă* nu este deloc întâmplătoare. Așadar, pentru spiritul popular această formă frazeologică nu este o figură de stil, ci reflectări ale unei viziuni animiste despre lume. Pământul este jigania care mănâncă tot ce naște. În acest sens expresia originară *a înghiți pământul* capătă o altă formă și semnificație în contextul ce va urma, cea de *a înghiți Nilul*, râul Nil fiind cel mai lung din lume, și de aici, probabil, și transferul motivat și clar de la cuvântul *pământ* spre *Nil*, căci ambele au o adâncime și o spațialitate nemăsurabilă și infinită.

Tata: *Vin de ăsta bea doar faraonul și eu!*

Iosif (parodiază și el): ***Să mă înghită Nilul, dacă mint!*** [2, p.252]

Formula originară *a fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea* provine din opera lui William Shakespeare, Hamlet, fiind preluată din actul al III-a, scena I. Pe parcursul monologului, Hamlet are o dilemă, posibilitățile între care oscilează fiind *a fi sau a nu fi, aceasta era întrebarea*. El oscilează între a trăi, a suferi și a visa, visul devenind un soi de armă.

În contextul operei dramatice analizate de către noi, turiștii, emoționați fiind de euforia călătoriei prin Danemarca, își pun o altă întrebare decât cea cunoscută de către toți, aceasta fiind *a călători sau a nu călători, aceasta-i întrebarea*. Călătoria exprimând astfel un mod de existență pentru turiști, pentru ei viața fără călătorie fiind un non-sens. *A fi sau a nu fi*, precum și *a călători sau a nu călători* în ambele opere reprezintă afirmații metaforice, deoarece dacă pui această întrebare înseamnă că deja ești, iar *eu sunt* este o precizie la răspunsul că deja exist.

Academicianul N. Corlăteanu împreună cu I. Melniciuc au clasificat frazeologismele în două clase mari:

a) unități frazeologice;

b) expresii idiomatice.

A fi sau a nu fi se clasifică în grupul idiomelor livrești. Unele expresii idiomatice se prezintă ca niște amintiri ale titlurilor, ale expresiilor apărute într-o operă literară.

Turiștii: *Numai într-un voiaj simți că-ți trăiești viața cu adevărat!*

– *Și cu cât călătorești mai mult, cu atât trăiești mai mult, e dovedit de știință.*

– *Eu dacă nu fac cel puțin un voiaj pe an, anul acesta e ca și pierdut.*

– *Domnilor, a călători sau a nu călători, aceasta-i întrebarea.*

– *Bine spus!*

– *Unde am mai auzit expresia asta?* [1, p.296]

Expresia *a se rupe de cineva sau de ceva*, adică a pune capăt unei atitudini sau a unei legături existente anterior, în textul ce urmează echivalează cu expresia *omul care se rupe de podele și de norod se rupe*.

Radu: *Bune podele... Mai ceva ca la măca Măriei... Bravo, bravo! Am nimerit la lecția de lucru manual, Pafnutie? Ești un mare pedagog... Pestalozzi. Politehnizezi învățământul? O metodă foarte avansată.*

De ce nu scrii un tratat?...

Pafnutie: *Măria ta...*

Radu: *Nu face... Bravo, jupânese dumnevoastră. Vă laud. Omul care se rupe de podele și de norod se rupe. Sânteți liberi! Pafnutie, rămâi...* [3, p.100]

Concluzii

1. Aruncând o privire de ansamblu asupra situațiilor analizate, constatăm că dialogul dramatic este un mediu ideal de manifestare a valențelor expresive inedite ale frazeologismelor. Aici expresia frazeologică are un spațiu propice de a-și dezvălui eleganța transformărilor, a distorsiunilor fastuoase de structură și sens, de a-și revalorifica latențele atinse de uzură. Mai mult decât atât, frazeologismele obțin, astfel, șanse reale de a se primum și a-și redobândi frumusețea.
2. Forma frazeologică originară transpare în cea modificată în toate cazurile menționate mai sus. Devierile frazeologice sunt salvate de la ambiguitate de intertextualitate, care antrenează două texte, textul *in presentia* și un text *in absentia, in memoria*, condiția pragmatică a cunoașterii acestuia din urmă fiind obligatorie. Or, gradul de accesibilitate a mesajului depinde în mare măsură de abilitatea lectorului de a recupera și reconstitui textul la care se face aluzie.
3. Frazeologismele deviate expuse mai sus capătă o utilizare pragmatică anume datorită intertextualizării.

Bibliografie:

1. CHEIANU, C. *Luministul*. [Accesat: 24.03.2015] Disponibil: <http://ru.scribd.com/doc/41765688/TEATRU-Patru-texte-patru-autori>.
2. BUTNARU, V. *Iosif și amanta sa*. [Accesat: 24.03.2015] Disponibil: <http://ru.scribd.com/doc/41765688/TEATRU-Patru-texte-patru-autori>.
3. BUSUIOC, A. *Radu Ștefan întâiul și ultimul* [Accesat: 24.03.2015] Disponibil: <http://ru.scribd.com/doc/41765688/TEATRU-Patru-texte-patru-autori>.
4. CORLĂTEANU, N., MELNICIUC, I. *Lexicologia*. Chișinău: Lumina, 1992.
5. HRISTEA, Th. Introducere în studiul frazeologiei. În: *Sinteze de limbă română*. București: Albatros, 1984, p.134-159.

Prezentat la 30.09.2015